

บทที่ 7

ลักษณะบุคลิกภาพทางสังคมหรือลักษณะประจำชาติ

การศึกษาเกี่ยวกับบุคลิกภาพและวัฒนธรรมนั้น มีปรากฏการณ์ทางบุคลิกภาพอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือคนที่อยู่ในวัฒนธรรมเดียวกัน จะมีบุคลิกลักษณะที่เหมือนกันได้หรือไม่ ซึ่งก็จะนำไปสู่ความคิดในเรื่อง "ลักษณะประจำชาติ" และ "บุคลิกภาพทางสังคม" (Social Character) หรืออาจจะเรียกว่า บุคลิกลักษณะพื้นฐาน (Basic Personal Type) ซึ่ง Erich Fromm ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในหนังสือชื่อ Escape from Freedom (Barnouw 1976 : 41) ว่า บุคลิกภาพทางสังคมคือส่วนโครงสร้างทางบุคลิกภาพที่มีอยู่เหมือนกันในตัวสมาชิกของสังคมนั้น

การอบรมขัดเกลาทางสังคมกับลักษณะประจำชาติ

แนวคิดเรื่องลักษณะประจำชาติ หรือโครงสร้างบุคลิกภาพพื้นฐาน หรือบุคลิกภาพทั่วไปมีสมมติฐานว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมที่มีอยู่ในสังคมเดียวกันจะมีส่วนที่เหมือนกัน ดังนั้นบุคลิกภาพของบุคคลในสังคมเดียวกันก็จะมีลักษณะบางอย่างที่เป็นลักษณะพื้นฐานที่สมาชิกของสังคมแทบทุกคนจะมี ตัวกำหนดลักษณะประจำชาติคือครอบครัวและลักษณะของการอบรมเลี้ยงดู การให้นม การหย่านม การอบรมเรื่องการขับถ่าย เรื่องเพศ เป็นต้น เรื่องเหล่านี้เป็นสิ่งที่สมาชิกของสังคมถือเป็นเรื่องปกติธรรมดา ไม่จำเป็นต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษแต่อย่างไร แต่จริง ๆ แล้วในการเจริญเติบโต เด็กต้องผ่านขั้นตอนต่าง ๆ ในชีวิตเหมือน ๆ กัน คือ จะได้รับการหล่อหลอมบุคลิกภาพซึ่งสมาชิกของสังคมส่วนใหญ่มี (สมาชิกของสังคมอาจมีการเบี่ยงเบน หรือมีรูปแบบที่แตกต่างกันไปได้บ้าง) ผู้ที่ให้ความสนใจในเรื่องนี้คือ อะบราม คาร์ดิเนอร์ (Abram Kardiner)

การศึกษาในเรื่องนี้ได้มีการใช้เครื่องมือทดสอบทางจิตวิทยาเพื่อศึกษาบุคลิกภาพของบุคคล และวิเคราะห์อิทธิพลของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมในการหล่อหลอมบุคลิกภาพ ความเข้าใจในผลที่ได้จากแบบทดสอบขึ้นอยู่กับความเข้าใจในกระบวนการขัดเกลาทางสังคมของสังคมนั้น ๆ ในขณะเดียวกัน ถ้านักวิเคราะห์บุคลิกภาพจะใช้เครื่องมือทดสอบทางจิตวิทยา ซึ่งออกแบบโดยผู้เชี่ยวชาญจากสังคมอื่น จะต้องมีการตรวจสอบเครื่องมือทดสอบนั้น ๆ

ก่อน ทั้งนี้เพราะเครื่องมือทดสอบบางชนิดออกแบบสำหรับใช้เฉพาะสังคมเท่านั้น ถ้าไม่ตรวจสอบเครื่องมือ ผลการวิเคราะห์อาจจะคลาดเคลื่อน เพราะค่านิยมของสังคมต่างกัน กระบวนการขัดเกลาทางสังคมย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและค่านิยมของสมาชิกในสังคม

การศึกษาเรื่องลักษณะประจำชาติ หรือบุคลิกภาพทางสังคมได้รับความสนใจมากในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง โดยรัฐบาลสหรัฐอเมริกามอบหมายให้นักมานุษยวิทยาเป็นผู้ศึกษา แต่เนื่องจากอยู่ภาวะสงคราม การศึกษาในประเทศนั้น ๆ เป็นเรื่องลำบาก นักมานุษยวิทยาสมัยนั้นจึงต้องรวบรวมข้อมูลจากเอกสารหรือการสัมภาษณ์คนเชื้อชาตินั้น ๆ ที่อาศัยอยู่ในสหรัฐอเมริกาในขณะนั้น ข้อมูลที่ได้จึงขาดความสมบูรณ์และมีข้อผิดพลาด อย่างไรก็ตามในส่วนของกรอบมโนทัศน์ของครอบครัว นักมานุษยวิทยาต่างมีความเห็นพ้องกันว่า มีผลต่อการสร้างบุคลิกภาพของเด็ก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเป็นตัวกำหนดบุคลิกภาพของคนในสังคม

ปัจจุบันนักวิชาการที่สนใจในเรื่องนี้ต่างพยายามหาทางปรับปรุงวิธีการศึกษาและวิธีเก็บรวบรวมข้อมูลให้รัดกุมยิ่งขึ้น เช่น มีการนำเอาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับลักษณะประจำชาติมาทดสอบเปรียบเทียบกับวิธีทางจิตวิทยา เพื่อหาข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะประจำชาตินั้น ๆ อย่างน่าเชื่อถือได้มากขึ้น (ประสิทธิ์ สวาสดีญาติ 2540 : 56 – 57)

นักวิชาการหลายท่านยอมรับในเรื่องบุคลิกภาพทางสังคมแต่มีข้อจำกัดว่าจะใช้ได้ก็แต่กลุ่มคนในหมู่บ้าน หรือชนเผ่าเล็ก ๆ แต่ถ้าจะใช้กับสังคมใหญ่ ๆ ที่มีความซับซ้อนย่อยมอธิบายได้ยาก ฉะนั้นจึงเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้นักมานุษยวิทยาเลือกศึกษาเรื่องราวของวัฒนธรรมและบุคลิกภาพในสังคมที่ไม่มีความแตกต่างกันมาก

กรณีศึกษาลักษณะบุคลิกภาพทางสังคมของชนเผ่าซิลวา (Silwa)

ต่อไปจะเสนอตัวอย่างของกรณีศึกษาเพื่อให้นักศึกษาได้มองเห็น “บุคลิกภาพทางสังคม” ว่าเป็นอย่างไร จากตัวอย่างที่นักมานุษยวิทยาได้เข้าไปศึกษาชีวิตความเป็นอยู่และสังคมของชาวนาโนอียิปต์ ที่หมู่บ้าน Silwa ในจังหวัด Aswan ผลงานเรื่องนี้คือ Growing Up in

an Egyptian Village เขียนโดย Hamed Ammar ซึ่งเป็นชาวอียิปต์ เกิดและเติบโตในหมู่บ้านนี้ (Barnonw 1976 : 42 – 45)

Silwa เป็นชื่อเมืองเล็ก ๆ ค่อนข้างโดดเดี่ยว ซึ่งอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของอียิปต์ตอนบน มีประชากรประมาณ 3,500 คน ประชากรชายเกือบทั้งหมดมีอาชีพขานาพวกเขาถือกันว่าเป็นทรัพย์สินที่ล้ำค่าที่สุด การขายที่ดินเป็นสิ่งที่ไม่เลวร้ายมาก การซื้อที่ดินเปรียบเสมือนการขอความคุ้มครองต่อพระเจ้า การสืบตระกูลสืบเชื้อสายทางพ่อ ทรัพย์สินมรดกจะแบ่งให้เท่า ๆ กันกับลูกทุกคน ไม่ให้เฉพาะลูกคนหัวปี ในระหว่างที่พ่อแม่ยังมีชีวิตอยู่ลูก ๆ จะไม่มีสิทธิ์ครอบครองทรัพย์สินของครอบครัว

ชาว Silwa ไม่ค่อยแสดงความดีอกดีใจอย่างเต็มที่ มีการเยาะเย้ยถากถางกันหรือเสแสร้งขมในหมู่ผู้ใหญ่ แสดงความหวาดระแวงว่าผู้อื่นมีเจตนาไม่ดีต่อตน ฉะนั้นจากสายตาของชาว Silwa จะเห็นคนอื่นมีอันตรายไปหมด ครอบครัวที่มีขนาดเล็กจะคอยระวังไม่ให้ผู้อื่นรู้เรื่องส่วนตัว โดยเฉพาะเรื่องเกี่ยวกับความโชคร้ายของครอบครัว เพราะเกรงคนอื่นจะหัวเราะเยาะ

บทบาทและสถานภาพของชายและหญิง ปรากฏว่ามีการแบ่งงานตามเพศ ผู้หญิงต้องอยู่บ้าน ผู้ชายทำงานในไร่นา เวลาเดินไปตามถนน ผู้ชายจะเดินตรงกลาง ผู้หญิงเดินชิดกำแพง เวลาพบผู้ชายกลางถนน ผู้หญิงจะหันหน้าหนี หรือเอาผ้าคลุมศีรษะปิดหน้า ผู้ชายจะหลบตาลงต่ำ ผู้หญิงไม่ได้รับอนุญาตให้ไปวัด (สุหฺร่า) เพื่อทำพิธีบูชา พฤติกรรมของหญิงเมื่อแต่งงานแล้วในปีแรกจะไม่กินอาหารร่วมกับสามี และในตอนหลังที่รับประทานร่วมกัน หญิงต้องกินหลังสามี

การอบรมขัดเกลาทางสังคม ปรากฏว่าเด็กทารกจะได้รับการเลี้ยงดูโดยการให้นมมารดาในระหว่างอายุ 1 – 1 ½ ขวบ บางคนก็อาจจะอายุ 2 – 3 ขวบ แต่จะไม่หย่านมก่อนที่เด็กจะอายุถึง 1 ขวบ ซึ่งตามความเห็นของ Freud และ Erickson พฤติกรรมดังกล่าวจะช่วยสร้างความรู้สึกเชื่อมั่นให้กับเด็กในทางที่ดี เป็นขั้นที่เด็กมีความสุขกับการได้สัมผัสด้วยปาก หรือเรียกว่า “Oral optimism” และมีเด็กจำนวนไม่น้อยที่ติดการดูดนิ้วจนโต ซึ่งแม่ไม่ได้ห้ามปราม เด็กจะมี

ปัญหาเรื่องการขาดอาหารจำพวกโปรตีน และไขมัน พวก Silwa จะให้ความสนใจกับปัญหานี้โดยจะปรากฏออกมาในรูปการสนทนาและการเล่าเป็นนิทานเด็ก ๆ และยังใช้นิทานเรื่องผี สัตว์ประหลาด ชูเด็กให้เชื่อฟังคำสั่ง

พวก Silwa ไม่ฝึกเด็ก ๆ เรื่องการใช้ห้องน้ำ พอเด็กเดินได้ก็จะได้รับการสอนให้บอกเมื่อเวลาจะปัสสาวะ หรืออุจจาระ พอหลังจากอายุ 3 – 4 ขวบ เด็ก ๆ ก็จะไปถ่ายนอกบ้าน แต่พออายุ 12 ขวบ เด็กผู้หญิงก็จะปัสสาวะหรืออุจจาระในห้องที่จัดไว้พิเศษในบ้าน ไม่มีการรังเกียจเรื่องการขับถ่าย เพราะปกติพวกเขาจะนำเอามูลสัตว์มาทำเป็นปุ๋ย หรือเชื้อเพลิงอยู่เสมอ เป็นประเพณีปฏิบัติว่าเด็กอายุประมาณ 4 – 5 ขวบ ต้องแสดงความเคารพต่อผู้ที่อายุมากกว่าด้วยการใช้ริมฝีปากและหน้าผากของตนแตะที่มือของผู้ที่โตกว่า

แม้ว่าจะมีการสอนเรื่องความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แต่ก็มีการแข่งขันกันในหมู่ของพี่น้อง เพราะเชื่อว่าการแข่งขันจะทำให้เด็กแข็งแรง โดยเฉพาะเด็กผู้ชายที่จะต้องยืนหยัดต่อสู้ต่อไป ดังตัวอย่างการแข่งขันในชีวิตประจำวันเช่นแม่อาจจะพูดกับลูกว่า “กินชะก่อนที่พี่น้องจะแย่งเอาไปกิน” หรืออาจจะชมลูกคนอื่นให้อีกคนหนึ่งฟัง เพื่อให้เด็กเกิดความต้องการแข่งขันกับพี่น้อง

จะมีการขลิบอวัยวะเพศเด็กผู้ชายในระหว่างอายุ 3 – 6 ขวบ เด็กผู้หญิงจะเข้าพิธีผ่าตัดปุ่มกระสัน (clitoridectomy) ตอนอายุประมาณ 7 – 8 ขวบ ซึ่งเชื่อกันว่าจะช่วยลดอารมณ์ทางเพศ และป้องกันไม่ให้ผู้ชายที่จะเป็นสามีในอนาคตหมดข้อสงสัยว่าเธอจะไม่บริสุทธิ์ เด็กผู้หญิงจะแต่งงานอายุประมาณ 12 – 13 ปี แต่เด็กชายจะแต่งงานตอนอายุ 18 ปี หลังจากพ้นวัยเกณฑ์ทหารแล้ว เด็ก ๆ จะทำงานหนักตั้งแต่ยังเล็ก เพราะการจ้างแรงงานหาได้ยากในแต่ละครอบครัวจึงต้องใช้แรงงานจากลูกอย่างเต็มที่ ซึ่งก็เป็นเหตุที่ทำให้เด็กบางคนเกิดความไม่พอใจที่ต้องทำงานหนัก และอาจจะหนีออกจากบ้าน แม้ว่ากรกระทำดังกล่าวจะเป็นการแสดงว่าไม่เคารพเชื่อฟังพ่อแม่ และเป็นบาปตามที่ว่าไว้ในคัมภีร์โกรอาน (Koran) ก็ตาม

เด็กผู้ชายจะเดินตามหลังพ่อ ไม่เดินเคียงพาเคียงไหล่ เวลาอยู่ในชุมชนลูกชายถึงแม้จะโตเป็นผู้ใหญ่แล้วก็ตามจะไม่มานั่งเคียงข้างพ่อ ถ้าพ่อนั่งบนเก้าอี้ ลูกต้องนั่งบนพื้น หรือ

ไม่ก็เก้าอี้อีกตัวหนึ่ง ลูกชายคนโตจะเป็นตัวแทนพ้อออกคำสั่งให้ห้อง ๆ ปฏิบัติตามได้ เวลาที่ห้องเดินไปด้วยกัน ก็จะเดินกันเป็นแถวเชื่อว่าจะเป็นการหลีกเลี่ยงสายตาของความชั่วร้ายที่จับจ้องอยู่ สำหรับความสัมพันธ์ต่อเครือญาตินั้นจะเป็นไปในทางลบ พวกนี้มีคำเปรียบเทียบกับ “ญาติเปรียบเหมือนแมลงปอง” (แสดงว่ามีพิษมีภัย) หรือไม่ก็กล่าวว่า “ญาติเท่านั้นที่จะนำความหายนะมาให้” ถึงขนาดที่เชื่อกันว่าแม้แต่สายตาของความชั่วร้ายที่กล่าวมาข้างต้นยังกลัวผู้ที่เป็นญาติ

เด็กวัยรุ่นจะมีลักษณะที่ขลาด วิดกกังวล และมักแยกตัวไม่แสดงออกเรื่องเพศจะเป็นเรื่องที่น่าอับอายและไม่ถูกต้อง ซึ่งเป็นลักษณะของบุคลิกภาพที่จำกัดตนเอง (Constricted Personality) ชุมชนของ Silwa นั้นไม่ส่งเสริมในเรื่องการแสดงตนเพื่อไปสู่ความพอใจของตน (self – actualization) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกแบบที่เรียกว่า Fulfillment Model ดังได้กล่าวถึงแล้วในบทก่อน

เรื่องราวที่ Ammar บันทึกไว้นี้อาจจะย่ำลักษณะทางลบมากเกินไป ซึ่งที่จริงแล้วชาว Silwa ต้องพึงพอใจในรูปแบบชีวิตความเป็นอยู่ของตน และก็มีรูปแบบชีวิตโดยเฉพาะของตน เพราะตามความคิดของ Erich Fromm เชื่อว่าหน้าที่ของบุคลิกภาพทางสังคมที่ปรากฏ (social character) คือ สิ่งที่ทำให้มนุษย์ต้องการที่จะกระทำสิ่งที่ตนต้องกระทำ (Men desire to act as they have to act)

อย่างไรก็ตามชาว Silwa จะทำงานหนักและเป็นคนอ่อนน้อมเชื่อฟังง่าย แม้ว่าเด็กหนุ่มบางคนหนีออกจากบ้านเพราะไม่เชื่อฟัง แต่ก็เป็นส่วนน้อยเท่านั้น ส่วนใหญ่แล้วจะยอมรับระบบซึ่งพวกเขาได้รับการอบรมสั่งสอนมาตั้งแต่ในวัยเด็ก ค้นเคยกับวิถีชีวิตในแง่มุมต่าง ๆ เช่น การแบ่งแยกทางเพศ การจัดระดับอายุซึ่งเน้นการประพฤติตัวดีและเคารพผู้อาวุโส ทั้งหมดที่กล่าวมานี้แสดงถึงบุคลิกภาพแบบอ่อนน้อม (submissiveness) ผสมผสานกับอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ ได้แก่ กลัว โกรธ ริษยา และเกลียด ฉะนั้นบันทึกเรื่องราวของ Silwa นี้ เราอาจจะได้ภาพทั่ว ๆ ไปที่อาจจะเกินความเป็นจริงไปบ้าง แต่อย่างไรก็ตามเป็นการสนับสนุนแนวความคิดของ Erich Fromm เกี่ยวกับเรื่องบุคลิกภาพทางสังคม ซึ่งเท่าที่เป็นมานั้นลักษณะของบุคลิกภาพนั้น ย่อมได้มาจากประสบการณ์ในวัยเด็ก อันจะนำไปสู่รูปแบบบุคลิกภาพพื้นฐานของคนเหล่านั้น (basic personality type)

จากการศึกษาชีวิตในสังคมใดสังคมหนึ่งนั้น สิ่งสำคัญที่นักมานุษยวิทยามักจะคำนึงถึงเสมอคือ การเปรียบเทียบข้อแตกต่างทางวัฒนธรรม ซึ่งจะช่วยสนับสนุนข้ออธิบายของสังคมที่เข้าไปศึกษา เป็นต้น ว่าเมื่อเราศึกษาสังคมของชาว Silwa ลักษณะของชาว Silwa อย่างหนึ่งคือ ค่อนข้างขีริม เราก็ต้องสามารถชี้ชัดได้ว่าอีกสังคมหนึ่งผู้คนมีชีวิตชีวาว่า มิเช่นนั้นแล้วข้อสรุปของการศึกษาข้างต้นก็จะมีน้ำหนัก

การศึกษาบุคคลิกภาพของคนไทยในทัศนะของชาวต่างประเทศ

นักวิชาการต่างประเทศ 3 ท่าน ได้แก่ รุท เบเนดิกท์ (Ruth Benedict) จอห์น เอ็มบริ (John Embree) และ เฮอริเบิร์ท ฟิลลิปส์ (Herbert Phillips) ได้ทำการศึกษานักบุคคลิกภาพทางสังคมของคนไทยเป็นกรณีศึกษา 3 กลุ่ม ดังนี้ (ประสิทธิ์ สวาสดิ์ญาติ 2540 : 58)

Ruth Benedict ศึกษาเรื่อง Thai Culture and Behavior ซึ่งเกี่ยวข้องกับลักษณะประจำชาติของคนไทยในสมัยสงครามโลกครั้งที่สอง เนื่องจากอยู่ในภาวะสงคราม ผู้เขียนไม่สามารถเดินทางมาเก็บข้อมูลด้วยตนเอง ฉะนั้นข้อมูลที่ใช้ในการเขียนหนังสือเล่มนี้เป็นข้อมูลระดับทุติยภูมิ (secondary source) ทำให้การวิเคราะห์มีความคลาดเคลื่อน

John Embree ศึกษาเรื่อง Thailand : A Loosely Structured Social System เป็นบทความซึ่งเขียนเปรียบเทียบลักษณะคนไทย และคนญี่ปุ่น แต่เนื่องจากผู้เขียนมีเวลาอยู่ในประเทศไทยในช่วงเวลาสั้น ๆ ข้อมูลที่ได้จึงเป็นข้อมูลจากการเห็นคนจำนวนน้อยประพฤติปฏิบัติในระยะเวลาหนึ่งทำให้การตีความ และการวิเคราะห์คลาดเคลื่อนเช่นกัน ฉะนั้นสมมติฐานที่ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างหลวมจึงไม่จริง

ลักษณะสังคมไทยที่ John Embree เรียกว่า โครงสร้างหลวมนั้นหมายถึงสังคมที่มีวัฒนธรรมซึ่งเปิดโอกาสให้บุคคลเลือกตัดสินใจว่าจะกระทำอย่างไรอย่างหนึ่งแตกต่างกันออกไปในสถานการณ์เดียวกัน ต่างจากสังคมแบบโครงสร้างกระชับ (Closely Structured Social System) ดังที่ปรากฏในสังคมของญี่ปุ่นและเวียดนาม สำหรับในสังคมไทยไม่มีการบีบบังคับทางขนบธรรมเนียมประเพณีว่าในกรณีอย่างนั้นอย่างนี้ จะต้องปฏิบัติกรอย่างใดอย่างหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียว แต่ในสังคมญี่ปุ่นและเวียดนามพฤติกรรมของคนในสังคมจะเป็นไปตามแบบอย่างข้อ

กำหนดทางธรรมเนียมประเพณีอย่างเคร่งครัดมาก ยากที่สมาชิกจะประพฤติแตกต่างไปจากกฎเกณฑ์ทางสังคม

Embree กล่าวว่า สังคมโครงสร้างหลวมนั้น มีสัมพันธภาพใกล้ชิดกับบุคลิกภาพแบบ “ปัจเจกบุคคลนิยม” (individualism) พฤติกรรมที่มีลักษณะเฉพาะตนของคนไทย คือ คนไทยขาดความล่าเสมอ ขาดระเบียบวินัย โดยตั้งใจไม่ชอบทำงานร่วมกับคนอื่นอย่างเห็นได้ชัด Embree เปรียบเทียบคนไทยกับคนญี่ปุ่นว่าคนไทยขาดความเป็นระเบียบและวินัย เปรียบเทียบคนไทยกับคนอเมริกันว่า คนไทยไม่เคารพในกฎเกณฑ์ของฝ่ายบริหาร และไม่เคารพเวลา

Embree ได้อธิบายถึงความหมายของสังคมโครงสร้างหลวมคือ ความไม่กระชับแน่นนั้น หมายถึงความยืดหยุ่น (Flexibility) เพราะสังคมไทยมีความยืดหยุ่นมากนี้เอง จึงทำให้คนที่มาจากสังคมแบบกระชับพากันตั้งข้อสังเกตว่าสังคมไทยขาดระเบียบวินัย (กรรณิการ์ สุขเกษม 2524 : 150 – 154)

Herbert Phillips ศึกษาเรื่อง Thai Peasant Personality (1956) เกี่ยวข้องกับชาวนาในหมู่บ้านบางชัน มีนบุรี โดยร่วมกับคณะนักวิจัยของคอร์เนล (Cornell) แม้ว่าผู้เขียนจะใช้เวลาเก็บข้อมูลในหมู่บ้านอยู่ถึง 1 ปี แต่วิธีการที่ใช้กับข้อมูลเป็นวิธีการแบบตะวันตก จึงทำให้ไม่สามารถเข้าใจรายละเอียดบางเรื่องทีละเอียดย้อนได้

บุคลิกลักษณะของชาวนาไทยซึ่งได้มากจากการศึกษาของ Herbert Phillips พอจะสรุปได้ดังนี้

1) ทักษะคติที่มีต่อเจ้าหน้าที่หรือผู้มีอำนาจปกครอง (Attitudes towards Authority) ในเรื่องนี้ ฟิลลิปส์พบว่าชาวนาไทยมีความรู้สึกต่อผู้มีอำนาจปกครอง หรือพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลว่าบุคคลเหล่านี้เป็น “เจ้านาย” พวกเขาจึงมักจะมีอารมณ์อ่อนน้อมและเชื่อฟังผู้มีอำนาจปกครอง หรือเจ้าพนักงานเจ้าหน้าที่ ความสัมพันธ์ดังกล่าว ฟิลลิปส์เรียกว่าเป็นความสัมพันธ์แบบผู้อยู่เหนือและผู้อยู่ใต้อำนาจ (Superordination and Subordination) ซึ่งสามารถสังเกตเห็นได้จากโครงสร้างทางภาษาที่ใช้อยู่ที่แสดงถึงความเป็นเจ้านาย และผู้ที่เป็นลูกน้อง

นอกจากนั้นความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของชาวนาไทยก็เป็นไปในแบบเดียวกันนี้ คือ จะต้องมิผู้เหนือกว่าและผู้ต่ำกว่าเสมอ แม้แต่ลูกฝาแฝดที่เกิดต่างกันเพียงไม่กี่นาทีแต่คนที่เป็นที่จะมีอำนาจเหนือคนที่เป็นน้อง ชาวนานาโดยส่วนรวมยอมรับนับถือความมีอำนาจเหนือ

ตนของเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง โดยทั่ว ๆ ไปผู้ที่ด้อยกว่าจะให้ความเคารพนับถือ นิยม และแสดงความคารวะต่อผู้มีอำนาจเหนือกว่า รวมทั้งยอมตัวรับใช้ด้วย ในขณะที่เดียวกันก็คาดหวังว่าผู้ใหญ่หรือเจ้านายจะต้องอุปการะหรือช่วยเหลือเมื่อคราวทุกข์ยากหรือเดือดร้อน

2) ความคิดเกี่ยวกับเรื่อง “ความพึ่งพิงได้” หรือการยึดเอาเป็นที่พึ่ง (Dependency) ในเรื่องนี้ Phillips พบว่าชาวบ้านที่บางชั้นไม่ค่อยคิดหวังในเรื่องการพึ่งพาอาศัยผู้อื่นเท่าใดนัก มีทัศนคติแบบที่ว่า “ถ้าเขาไม่ยกคอบ เราก็ไม่จำเป็นต้องง้อเขา” คือ การพึ่งพาอาศัยเป็นเรื่องถ้อยทีถ้อยอาศัยซึ่งกันและกันมากกว่าเป็นหน้าที่ หรือสิทธิของผู้หนึ่งผู้ใดที่จะต้องให้ความอุปการะ หรือที่พึ่งแก่บุคคลอื่นหรือพึ่งบุคคลอื่นเสมอไป

3) ความคิดหรือความรู้สึกต่อบุคคลอื่น (Orientation towards others) ชาวบ้านที่บางชั้นประเมินคุณค่าของผู้อื่นด้วยการดูที่สัมพันธภาพที่ผู้อื่นมีอยู่กับตัวเขา ชาวบ้านไม่สามารถจะแยกความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างเขากับผู้อื่นออกได้ ชาวบ้านส่วนมากมีความรู้สึกทำนองที่ว่าใครอยากจะทำอะไรก็เชิญตามสบาย ถ้าการกระทำของเขาไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน นอกจากนั้นยังปรากฏว่าชาวบ้านส่วนมากนิยมยกย่องผู้ที่สามารถเก็บความรู้สึก หรือระงับอารมณ์ไว้ไม่ให้ดูว่าเป็นผู้ที่ช่วยรักษาความสงบในสังคมไว้ได้ (คือไม่ต้องไปทะเลาะทุบตีทำร้ายกันโดยใช่เหตุ)

4) ความกังวลใจและปฏิบัติต่อเหตุร้ายต่าง ๆ (Anxiety and Reaction to Crisis) เป็นการมุ่งแสวงหาคำตอบที่เป็นการแก้ความกังวลใจ รวมทั้งป้อเกิดแห่งความกังวลใจทั้งหลายด้วย นอกจากนั้น เมื่อตกอยู่ในภาวะที่มีเหตุวิกฤติต่าง ๆ เกิดขึ้น ชาวบ้านมีปฏิกิริยาโต้ตอบในเรื่องนี้อย่างไร

Phillips พบว่าชาวบ้าน บางชั้นมีความทุกข์ทางใจ หรือกังวลใจในเรื่องต่าง ๆ น้อยมาก (ในเมื่อเทียบกับคนอเมริกัน) พวกชาวบ้านไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขาเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดความกังวลใจอย่างใหญ่หลวงแต่ประการใด ส่วนมากมันจะมุ่งคำนึงถึงเรื่องความอยู่ดีกินดี คือ มีความสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง และมีทรัพย์สินพอสมควรก็เป็นทีพอใจแล้ว Phillips มีความเห็นว่าชาวบ้านแห่งบางชั้นมิได้คาดหวังอะไรจากกันและกันมากนักในการดำรงอยู่ของแต่ละคน ด้วยเหตุผลนี้จึงไม่มีความกังวลใจเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Relationship) ซึ่งต่างจากสังคมอเมริกันจะมีความกังวลใจในเรื่องสัมพันธภาพระหว่างบุคคลมาก เพราะคาดหวังกันว่าความเป็นอยู่ที่ดีของตน หรือความก้าวหน้าของตนขึ้นอยู่กับความสามารถ

ของตนตามที่คนอื่นมองเห็น Phillips จึงมีความเห็นว่าชาวบ้านบางชั้นมีพื้นฐานทางจิตใจมั่นคงมาก

แต่เมื่อถูกถามว่าถ้าต้องเผชิญกับภาวะวิกฤติ หรือเหตุอันตรายร้ายแรงเฉพาะหน้า จะทำตนอย่างไร ชาวบ้านบางชั้นส่วนใหญ่ตอบในทำนองว่าต้องพยายามทำใจให้เข้มแข็ง โดยการยอมรับและอดทนเผชิญต่อสภาพอันตรายนั้น ๆ จนกว่ามันจะผ่านพ้นไป ข้อนี้ Phillips เห็นว่าเป็นการตอบที่ไม่ใคร่สร้างสรรค์นัก แต่เขาก็เห็นว่าลักษณะของคำตอบกลมกลืนไปกับลักษณะทางจิตอื่น ๆ โดยเฉพาะการมองโลกในแบบปล่อยไปตามยถากรรม

5) การก้าวร้าวรุกราน (Aggression) Phillips พบว่า ในเรื่องของกรก้าวร้าวรุกรานนั้น ชาวบ้านบางชั้นไม่ชอบแสดงออกโดยตรงไปตรงมาซึ่งหน้า มักจะใช้วิธีการทางอ้อมต่าง ๆ

ชาวบ้านบางชั้นมีแนวโน้มที่จะควบคุม และไม่แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวรุกรานแสดงออกมาต่อคนอื่น ทั้งนี้ มิได้หมายความว่าชาวบ้านบางชั้นไม่มีความรู้สึกก้าวร้าวรุกรานเหมือนคนทั่วไป แต่แทนที่จะปล่อยให้มันแสดงตัวออกมาเป็นแบบเปิดเผยต่อคนอื่น ชาวบางชั้นจะเก็บเอาไว้ภายใน ถ้าโกรธจัดกริยาอาการภายนอกอาจแสดงออกมาเป็นแบบเฉยเมย

6) ความต้องการและความปรารถนา (Dominant Drives and Wishes) มีอยู่หลายประการ แต่ส่วนใหญ่ก็พอจะสรุปได้ว่า ชาวบ้านบางชั้นนั้นคิดปรารถนาอยากรวยและอยากดีเป็นส่วนใหญ่ สิ่งที่ต้องการก็คือ เงิน และบุญกุศล สองอย่างนี้คือสิ่งที่ต้องการมากที่สุดในชีวิต ชอบทำบุญกุศลเพราะคิดว่าเมื่อตายไปแล้วชาติหน้าจะได้ร่ำรวยมีความสุขอีก

การศึกษาบุคลิกภาพของคนไทยในทัศนะของนักวิชาการไทย

ในหัวข้อนี้จะนำเสนอการศึกษาบุคลิกภาพของคนไทยตามทัศนะของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ซึ่งเป็นที่รู้จักของชาวไทย และยกย่องให้ท่านเป็น “พระบิดาแห่งประวัติศาสตร์ไทย” ส่วนอีกทัศนะอื่นจะเป็นของนักวิชาการร่วมสมัย 2 ท่าน คือ ศาสตราจารย์ประเสริฐ ไชยกุล และ ดร. อุดล วิเชียรเจริญ

บุคลิกภาพของคนไทยในทัศนะของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ มีทัศนะว่าบุคลิกภาพของคนไทยมีลักษณะ 3 ประการ (บรรพต วีระสัย 2536 : 464 – 465)

1. รักความเป็นไทย

คนไทยจะรักความเป็นไทย หรือรักอิสรภาพเสรี ทั้งในระดับส่วนบุคคลและระดับสังคม ในส่วนบุคคลนั้นคนไทยชอบคิด พุด และทำอย่างเสรี ในระดับสังคมนั้น คนไทยจะปกป้องอิสรภาพ และรักษาเอกราชของชาติมาแต่โบราณ ดังเช่นคำกล่าวที่ว่า "กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี" หมายความว่า คนไทยจะรวมตัวกันเพื่อปกป้องและรักษาความเป็นไทย

2. ปราศจากวิหิงสา

คนไทยมีลักษณะ "ปราศจากวิหิงสา" หมายถึง ไม่ชอบเบียดเบียน ซึ่งรวมถึงความอดกลั้น ไม่ทำตามอารมณ์ที่ถูกยั่วยุ หากคนไทยขาดขันติธรรม คงต้องใช้กำลังต่อสู้กับต่างชาติในยุคล่าอาณานิคม ซึ่งอาจจะเปลี่ยงพล้ำตกเป็นเมืองขึ้นของต่างชาติได้

3. ประสานประโยชน์

คนไทยมีลักษณะรู้จักประสานประโยชน์ ได้แก่ รู้จักประนีประนอม ไม่เกรงตรง (dogmatism) มีการโอนอ่อนผ่อนปรน บางครั้งเรียกว่าเป็นลักษณะของการ "เล็งผลปฏิบัติ" หรือ "สัมฤทธิ์คติ" (pragmatism)

บุคลิกภาพของคนไทยในทัศนะของนักวิชาการไทยร่วมสมัย

ศาสตราจารย์ประเสริฐ แยมกสินฟุ้ง และ ดร. อดุล วิเชียรเจริญ ในฐานะของนักวิชาการร่วมสมัยได้มีทัศนะเกี่ยวกับบุคลิกภาพของคนไทย ดังนี้ (กรรณิการ์ อักษรกุล 2524 : 157 – 159)

ทัศนะของศาสตราจารย์ประเสริฐ แยมกสินฟุ้ง

ศาสตราจารย์ประเสริฐ แยมกสินฟุ้ง ได้กล่าวถึงลักษณะของคนไทยไว้ ดังนี้

1. ความรักอิสรภาพ หรือความเป็นไทย
2. บีจเจกบุคคลนิยม
3. ความรู้สึกมักน้อย สันโดษ
4. การย้ายการหาความสุขจากชีวิต
5. การย้ายการเคารพเชื่อฟังอำนาจ
6. ความโอ้อ่า
7. ความสุภาพอ่อนน้อม

1. ความรักอิสระหรือความเป็นไท

โดยปกติคนไทยมีนิสัยไม่ชอบอยู่ใต้บังคับของผู้อื่น ไม่ชอบการควบคุมบังคับเข้มงวด ไม่ชอบการกดขี่หรือให้ผู้อื่นเข้ามายุ่งเกี่ยวสั่งการในรายละเอียดเกี่ยวกับการทำงาน และการดำเนินชีวิต

คนไทยมักเป็นคนที่รักศักดิ์ศรีของตน การบังคับน้ำใจกัน หรือฝืนความรู้สึกของกันและกัน คนไทยถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ คนไทยถือความต้องการและความคิดเห็นของคนแต่ละคนเป็นใหญ่

คนไทยมักไม่ต้องการเอาตัวเองเข้าไปผูกพันกับเรื่องของคนอื่น ไม่ชอบเข้าไปมีพันธะกับคนอื่นซึ่งจะทำให้ตัวเองสิ้นเสรีภาพ ด้วยลักษณะนี้ทำให้คนไทยสามารถดำรงความเป็นชาติและเอกราชมาได้จนถึงวันนี้ และคนไทยไม่ชอบทำงานอยู่ใต้อำนาจบังคับของผู้อื่น ความรักอิสระภาพทำให้คนไทยไม่ค่อยจะมีความรู้สึกผูกพันต่อหน้าที่ การถือตัวเองเป็นใหญ่ทำให้การประสานงานและทำงานเป็นกลุ่มมักมีปัญหาบางอย่างตามมา

2. บัณฑิตบุคคลนิยม

ลักษณะของบัณฑิตบุคคลนิยม คือ การให้คุณค่าในความเป็นตัวของตัวเอง ย้ำถึงความสำคัญของบุคคลเป็นพิเศษ บุคคลพึงได้แต่ตนเองเท่านั้น จะพึงคนอื่นไม่ได้และทุกคนเท่าเทียมกันหมด โดยปกติคนไทยไม่ชอบให้ใครมายุ่งเกี่ยวกับเรื่องส่วนตัวของตนเอง และไม่ต้องการบังคับจิตใจผู้อื่น

3. ความรู้สึกมักน้อย สันโดษ และพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่

โดยทั่ว ๆ ไปคนไทยไม่ค่อยดิ้นรนทะเยอทะยานที่จะเอาอย่างคนอื่น ถือว่าความสำเร็จของคนแต่ละคนแล้วแต่บุญวาสนา ทำให้คนไทยมักมองโลกในแง่ดี ไม่ค่อยสนใจว่าสิ่งใดจะเกิดขึ้นในอนาคต ไม่ชวนช่วยที่จะยกฐานะของตนให้ดีขึ้น

4. การย้ายการหาความสุขจากชีวิต

คนไทยมักมองชีวิตในแง่ความสวยงามและความสุข ซึ่งตรงข้ามกับพวกฝรั่งที่ถือว่า ชีวิตเป็นเรื่องของการขัดกันระหว่างอำนาจฝ่ายต่ำ และฝ่ายสูงในตัวมนุษย์ อำนาจฝ่ายต่ำคือความอยากได้ทั้งหลาย ส่วนอำนาจฝ่ายสูงได้แก่ ศีลธรรม และความรู้สึกรับผิดชอบในใจ แต่คน

ไทยมักไม่มีความรู้สึกขัดกันในใจปล่อยตัวหาความสุขตามสบายไปวัน ๆ หนึ่ง การชอบความสนุกสนานของไทยทำให้มีสุขภาพจิตที่มั่นคง ไม่มีความจริงจังในชีวิตและชอบชีวิตง่าย ๆ ความสนุกสนานร่าเริงของคนไทย ทำให้คนไทยดูเป็นคนไม่ทุกขหรือจน จะทำการอะไรก็มักจะแทรกเรื่องความสนุกสนานเข้าไปด้วยเสมอ

5. การย้าการเคารพเชื้อพั้งอำนาจ

คนไทยนิยมการแสดงความเคารพบุคคลผู้มีอำนาจ ความสัมพันธ์ของคนมักแสดงถึงฐานะของบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น การใช้สรรพนามต่าง ๆ ที่ใช้แทนชื่อคนเพื่อแสดงความสูงต่ำของสถานภาพ การปฏิบัติตนต่อผู้ใหญ่ ผู้มีอำนาจถือว่าเป็นผู้มีบุญวาสนา ควรได้รับการเคารพยกย่อง

6. ความโอ้อ่า

คนไทยนั้นแม้ว่ามองจากภายนอกดูฐานะต่ำ แต่ใจจริงก็ไม่ยอมรับว่าตนเองต่ำด้อยกว่าผู้อื่น ถือว่าตัวเองเท่าเทียมกับคนอื่น คนไทยไม่ยอมให้มีการดูถูกกัน จึงแสดงความโอ้อ่าออกมาเพื่อคนอื่นยอมรับตัว เช่น ชอบเครื่องแบบ ชอบมีตำแหน่งทางราชการที่ให้อำนาจ และได้รับการยกย่อง ชอบแสดงตัวเป็นผู้รู้ ชอบแสดงความหน้าใหญ่ใจโต ชอบการแต่งกายด้วยเสื้อผ้าราคาแพง ชอบใช้รถยนต์ราคาแพง ชอบเที่ยวที่ราคาแพง ๆ ชอบใช้ของที่ทำจากต่างประเทศ

7. ความสุภาพอ่อนโยน

คนไทยมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มิน้ำใจ และเห็นอกเห็นใจผู้อื่น มีลักษณะเป็นมิตรกับคนทุกคน และยินดีต้อนรับแขกที่มาเยี่ยมบ้าน คนไทยนิยมความจริงใจและช่วยเหลือกัน มีความเมตตากรุณาสงสาร และไม่ซ้ำเติมผู้แพ้ และไม่มีความรู้สึกอิจฉาตางอของแหวผู้อื่น

ทัศนะของ ดร.อดุล วิเชียรเจริญ

ดร.อดุล วิเชียรเจริญ ได้กล่าวถึงบุคลิกภาพของคนไทยไว้ ดังนี้

1. การรักความเป็นอิสระ
2. การนิยมระบบครอบครัวเดียว

3. การเล็งผลปฏิบัติ
4. การยกย่องบทบาทของสตรี
5. ความเชื่อย่ำ
6. การถือฐานานุกรม
7. การถือความสัมพันธ์ส่วนตัว
8. การถือประโยชน์ตนเอง
9. การถืออำนาจ

1. การรักความเป็นอิสระ

เป็นค่านิยมที่ฝังลึกอยู่ในชีวิตจิตใจของคนไทย คนไทยไม่ยอมให้ใครมายุ่งเกี่ยวและไม่ต้องการยุ่งเกี่ยวกับคนอื่น ไม่ชอบอยู่ใต้บังคับบัญชาของผู้อื่น ซึ่งได้แสดงออกมาเป็นสุภาสิตและคำกลอนต่าง ๆ เช่น ทำได้ตามใจคือไทยแท้ ตัวใครตัวมัน

2. การนิยมระบบครอบครัวเดี่ยว

ครอบครัวของคนไทยมีลักษณะครอบครัวเดี่ยว เป็นครอบครัวที่ประกอบด้วย พ่อ - แม่ และลูกเป็นส่วนสำคัญ เมื่อลูกโตแต่งงานแล้วก็มักจะแยกครอบครัวออกไปอยู่ต่างหาก

3. การเล็งผลปฏิบัติ

คนไทยไม่ยึดถือสิ่งที่ไม่เห็นผลหรือไม่สอดคล้องกับประโยชน์ของตน เราจะไม่ปฏิบัติสิ่งที่ขัดกับประโยชน์ส่วนตัว แต่ถ้าการกระทำที่เป็นการเสริมประโยชน์ของเรา เราก็ทำ

4. การยกย่องบทบาทของสตรี

คนไทยยกย่องฐานะและบทบาทของสตรี ถ้าพิจารณาตามกฎหมายสตรีไทย ยังไม่มีความเสมอภาคกับผู้ชาย แต่เป็นความไม่เสมอภาคเฉพาะสามีและภรรยาเท่านั้น ไม่ใช่ความไม่เสมอภาคระหว่างผู้หญิงและผู้ชายโดยทั่วไป คนไทยเคยชินต่อการเห็นผู้หญิงทำงานนอก

บ้าน เช่น โถนา ดำนา เกี่ยวข้าว ชุดดิน แยกหาม ก่อสร้าง ทำถนน เป็นต้น ผู้หญิงไทยทำงาน
เทียมบำเพ็ญโหล่งกับผู้ชาย

5. ความเฉื่อยช้า

คนไทยมีลักษณะเช่นนี้เช่นเดียวกับสังคมเกษตรกรรมทั้งหลาย ทำให้คนไทยมี
ความพึงพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ไม่กระตือรือร้นชวนขวยทำงาน และมักทำงานเฉพาะที่จำเป็น
ในการครองชีพเท่านั้น ถ้าเป็นงานหนักแม้รายได้สูงก็ไม่ยอมทำ

6. การถือฐานานุรูป

ถือว่าการได้ตำแหน่งหน้าที่การงานนั้นยอมเป็นไปตามฐานานุรูป ตามฐานะ
ของบุคคลตามกำเนิดของบุคคล

การถือฐานานุรูปนี้ใช้เป็นเกณฑ์ตัดสินความเหมาะสมของบุคคลในตำแหน่ง
หน้าที่การงาน

7. การถือความสัมพันธ์ส่วนตัว

ความสัมพันธ์ส่วนตัวมีความสำคัญมากในการพิจารณาให้คนเข้ารับตำแหน่ง
ต่าง ๆ หรือในการมอบหมายงาน ผู้รู้จักมักคุ้น ผู้ที่เกี่ยวข้องเป็นญาติและผู้ที่พักผ่อนผายใจเป็น
บุคคลที่ได้รับการพิจารณาดีกว่าบุคคลที่ไม่คุ้นเคย หรือไม่ใช่พรรคพวกแม้ว่าบุคคลนั้นจะมีคุณ
สมบัติดีกว่าก็ตาม

8. การถือประโยชน์ตนเอง

คนไทยมักทำอะไรตามความปรารถนาที่จะทำเพื่อตนเอง ถ้างานไม่ให้
ประโยชน์แก่ตนจะไม่ทำหรือทำไปด้วยความไม่เต็มใจ

9. การถืออำนาจ

การถืออำนาจแสดงออกในลักษณะต่าง ๆ ในทุกระดับ เช่น การที่อำนาจการ
บังคับบัญชาและการสั่งงานมารวมอยู่ที่ผู้บังคับบัญชาชั้นสูง ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทำตามคำสั่งของ
นายไม่ใช่ทำตามเหตุผล เป็นต้น